

Раджендра Авастхі — сучасний індійський письменник, редактор громадсько-літературного журналу “Кадамбігі”. Пише мовою хінді. Українською мовою вийшла його повість для дітей “Канікули” (“Веселка”, 1987, зб. “Село над морем”).

Автор творів про життя гонців — племені в джунглях, що його досі не торкнулася міська цивілізація, де своєрідні звичаї і де й сьогодні юнаки та дівчата живуть до одруження у парубочих і дівочих громадах, напрочуд схожих на ті, які аж до 30-х років нашого століття збереглися в багатьох селах Київщини, Чернігівщини й Полтавщини. Особливої популярності в цьому плані зажив його роман “Лісові квіти” (6-те видання 1979 р.), згодом екранізований.

Оповідання “Пекуча таємниця” — саме з цього циклу.

Передмова Степана Наливайка

Раджендра Авастхі

ПЕКУЧА ТАЄМНИЦЯ

Хай славиться! — злетів у повітря вигук і, відразу підхоплений, покотився все далі й далі. Попереду процесії якимось трохи невпевнено ступав юнак з темною і лискучою шкірою, наче ретельно намащений олією; в обох долонях юнак міцно стискав павині пера. Трохи позадю за ним двоє чоловіків тримали за кінці дві довгі полотняні мотузки, які оперізували юнакові груди. Сьогодні юнак потребував нагляду, бо сьогодні він був не тим, ким був завжди. Сьогодні він був втіленням самого Кальхадева — божества, що йому ревно поклонялися в цьому селі. І зараз урочисто відзначали цю подію.

Коли рано-вранці кожну оселю обнесли святковим бетелем, то всі здогадалися: сьогодні їм явиться сам Кальхадев. Цього року бути ним випало Джантарі, наймолодшому нежонатому юнакові в селі. Його вбрали як нареченого — ступні пофарбували в червоне, вдягли в штани з тонкої вовни гірської кози, шию увінчали квітквою гірляндою, а голову — білим тюрбаном. А тоді над селом залунав величальний спів, супроводжуваний гримотінням барабанів.

Біля зображення божества було зведено навіс на двох прикрашених стовпах — сюди і квапиться все село.

Кожна жінка і кожен чоловік променить посмішкою, у кожного з вуст зриваються захоплені вигуки і спів. Молоді дівчата йдуть окремо зграйкою. Подобається чи не подобається їм Джантарі, але сьогодні навряд знайдеться така, яка б лишилася байдужою до його вроди — і Маніарі, і Тігарі, і Чандія, і Джангалі, і Руп. Та й чи воно дивина!

Процесія дійшла до місця, де стояло зображення божества, і Джантарі благоговійно схилив перед ним голову. Потім ступив до розціцькованого гладенького стовпа й за мить уже вибрався по ньому на злаштований навіс. Тепер, вважалось, він опинився на небі. Довкола стояли його друзі, двоє чоловіків і досі тримали за кінці мотузки. Джантарі ліг на навіс і його почали крутити — сім первісних кіл мусив він пройти. Після цього жрець заходився натирати божество жовтим порошком куркуми. Джантарі розтулив обидва кулаки, і пав'ячі пера, кружляючи, полетіли до землі. І тільки вони торкнулися її — Джантарі знову став Джантарі, а не божеством, як щойно. Зісковзнув по стовпу вниз, і його відразу щільним гуртом оточили дівчата й хлопці, немов кожен прагнув хоча б доторкнутися до нього. Біля навісу жрець тримав дві прив'язані кози. Коли він однієї за одною перерізав їм горло, люди відразу почали ритуальний танок, супроводжуваний співом. І та-

нок, і величальний спів відбувалися під гримотіння барабанів і пронизливий супровід ріжка.

І відразу дерева й трави, річка й струмки наче зашелестіли, зажебоніли радісно. Щороку приходив у село це свято. Щороку найвродливіший юнак стає божеством — цього разу вперше в житті бути ним випало Джантарі. А він — справжня перлина на все село. Над кожним юнаком чи хлопчаком у селі має він беззастережну владу, кожна дівчина прагне вловити бодай погляд, призначений їй. Саме тому літні і старі люди ставляться до нього з повагою і водночас наче з острахом. І Джантарі плине над усім сільським життям безстрашно й невтримно.

Клопоти й турботи приходять і відходять. Вони щодня приходять і щодня відходять, залишають в людських душах недовгий біль, чи то впиваються гострими колбочками. А для Чандії молодий Джантарі став і її тривоною, і її смутком. Відколи вона побачила його, то стала наче поранена сарна, кохання її до нього з кожним днем дужчає. Тепер вона навіть про Пунну думає менш, ніж про Джантарі. Пунна щодня устає досвіта і вирушає в джунглі. А повертається вже в сутінках, натомлений і натруджений. Цей сорокарічний чоловік у своєму житті знав хіба що колбочки та терни. Чандія в нього — вже четверта дружина. Перші три як прийшли, так і пішли. Одна за одною відходили, наче пліснява, залишаючи Пунну самого. І чого воно так ставалося, ніхто пояснити не міг. Ніби й сам Пунна справжній чоловік, у розповні сил, дужий і хоробрий, що не боїться блукати джунглями. Не раз виходив переможцем у двобоях з дикими кабанами й навіть тиграми. Лісники називали його володарем джунглів, але чомусь жодна з його трьох дружин не схотіла назвати його володарем свого серця. Перша прожила з ним два роки й народила йому двох синів; перший, щоправда, помер через два місяці, а другого, коли йшла від нього, забрала з собою. Подейкували потім, ніби їй закрутив голову якийсь молодик і з ним вона повіялася у світ. З другою Пунна прожив більше — п'ять років. Від неї теж народився хлопчик. Але одного ярмаркового дня вона раптово зникла; і досі невідомо, де вона поділася: чи то її спокусив грошима якийсь торговець, чи сталося щось інше. Саме від неї і лишився Джантарі, єдиний його син, тепер уже майже дорослий, який досьогдні живе з Пунною. Про третю годі й говорити, бо на саму згадку про неї Пунну починає аж лихоманити. Ще б пак, адже вона хотіла позбавити його життя! І якби тієї ночі Пунна не прокинувся зненацька, то вже було б і по всьому — сокира розпанахала б йому живота, це вже достеменно. Тоді він миттю метнувся до дружини, вихопив з її рук сокиру і, знесамовитілий, уже сам заніс її над нею, як у нього на руках повис Далу, його служник. Пунна відразу зметиковав, що це не життя — воювати і з дружиною, і з служником. Тож добряче почаствував обох стусанами і вигнав з хати. Навіть до панчаяту не звертався, щоб Далу відшкодував йому матеріальні і моральні збитки.

А потім на чаурадарському базарі він зустрів Чандію, двадцятирічну дівчину; вся вона була в татуюванні, жодного клаптика тіла не було чистого. Витатуюване на її темнуватій шкірі намисто ще здалеку впадало в очі. Її мати померла, щойно народила її, а батько став здобиччю тигра. І більше в неї нікого не було. Щоправда, коло неї увивався один хлопець з її села, але вона його не хотіла, хоч, певно, і сама не могла б сказати чому. Та й хіба хто коли міг збагнути забаганки кохання, його витівки? Хто його розгадає? Воно й саме не знає, до кого й за віщо прихилиться душа. Бо крила кохання справді незбагненні й химерні: вони то плінуть безтурботно світом, то зовсім опускаються і не можуть летіти, навіть якби хотіли. Отак і Чандія раптом з якогось дива прихилилася до Пунни — певно, тому, що хотіла якось спекатися свого надокучливого залицяльника-односельця,

уникнути його лабет. Бо що ще могло привабити двадцятирічну молоду дівчину до підстаркуватого сорокарічного чоловіка?

Вона прийшла в оселю Пунни, і відразу в ній усе ожило, заблищало і засяяло. На всихаючому було дереві життя Пунни знову пишно забував цвіт. Та й Джантарі отримав неабияку підмогу собі: він знайшов собі матір, хоч і не рідну. Але мачуха ніколи не поганяла його, ніколи не сварила і не лаяла. І не знущала, як то буває. Обое вони були одного віку, обое шанували одне одного, обое жили ніби одна душа. А коли між матір'ю і сином зникає вікова чи якась інша різниця, то яку може вона мати владу над своїм сином, звідки візьметься її твердість і влада? Чандія поллюбила його щиро, вона не чула душі в своєму пасинкові. А Пунна, коли побачив таку прихильність Чандії до його сина, зрадив невимовно. Підніс всевишньому палку і щиро молитву, дякуючи йому за таку ласку.

Коли уночі Пунна й Чандія опинилися разом у темряві, то найчастіше в своїй розмові згадували саме Джантарі. І тоді Пунна не втримувався щоб не сказати:

— Яке щастя, що саме тебе, Чандіє, послала мені доля! А то й не уявляю, як воно у нас склалося б...

Чандія квапливо затулила йому рота долонею і підсовувалася ближче до чоловіка:

— Це мені пощастило, що зустріла тебе, володарю ти мій! Джантарі — син мєні, але ще більше — товариш мені.

Пунна палко пригортав Чандію до себе, чорне і густе волосся її розсипалося по його обличчю. А сама вона нишком позирала надвір, де звичайно спав Джантарі. Все довкола поринало в міцний сон, а Чандія зненацька прокидалася — вродливий і молодий Джантарі самотою лежав на веранді! В селі ж дівчат не бракує! А раптом котрійсь, користаючись нічною темрявою, заманеться відбити, викрасти в неї любого сина й товариша?

Ніч минала, Чандія з чоловіком вставали, починали поратися. Пунна вирушав у джунглі, що розбуялися довкола їхнього села. А вона йшла будити Джантарі, щоб вставав. Або інколи, сівши в уголів'ї, починала перебирати його волосся, гладити місце на потилиці, де волосся було виголене бритвою. Невеличке пасемце чорного волосся на маківці в'юнилося шовковистим струмочком і здавалося напрочуд зворушливим і гарним. Він був ніби острівцем, що манив і бабив до себе. А увіткнутий у пасемце гребінець був наче звияжним символом цього крихітного царства. І Чандія гладила, пестила, перебирала те пасемце. Скручувала жмутиком і торкалася ним вуха. І пестоші ті напрочуд подобалися Джантарі, то були пестоші юності. А коли Джантарі нарешті розплющував очі і його блискучі, меткі та пологі зіниці втуплювалися в неї, Чандію наче засліплювало блискавицею. Тоді вона квапливо відвертала обличчя і підводилася:

— Ну годі, вставай уже! Чи сьогодні не збираєшся в гори?

— У-у-ух! — розслаблено тягнувся до неї Джантарі.

— Нумо вставай! — невимовно лагідно вмовляла вона і легенько тягла його за руку.

Він потягувався, а тоді, підхопившись, рвучко пригортав її до себе. Чандію пронизувало тремтіння, кожна її часточка замирала в солодкій знеможі, світ починав плисти перед очима.

І відразу повівав п'янкий весняний вітерець. Бруньки наче повнилися і бриніли солодкою музикою, вони наче розпускалися на очах. Але це, певно, помічала тільки Чандія. І хтозна відколи почалася, хтозна відколи триває ця їхня бентежна, потаємна гра.

От і сьогодні в Чандії таке відчуття. Поруч із нею ступає Джантарі — обое ідуть безлюдним шамотливим лісом, щоб назбирати лісових плодів. Шумотить, дзвенить ліс. Скрізь дерева й дерева: нахилені, випростані, гойдливі, з розлогим

віттям. Неподалік жбонить струмок, і плюскотіння його повнить повітря ніжною, заспокійливою мелодією, заповняє собою все довкола. Час від часу десь озветься щебетливий соловейко, закує зозуля. А над усім тим немов плине чарівний звук соплки, наче сам Крішна юliche не докличеться своєї Радги...

— Джантарі...

— Що?

— Ти тільки поглянь, як довкола чудово! Яка скрізь краса!

— Так, тут справді гарно. Все увите зеленню, бує... А давай звернемо он туди?

І Джантарі квапливо рушає вбік від лісової стежини. Чандії це не зовсім до вподоби, але юнак віддаляється, тож і вона припускається за ним. Джантарі не може натішитися: ото на куц натрапили, весь усіяний плодами! Та такого і за день не збереш, він інших чотирьох вартий. А Чандія сумно міркує собі: це збирання повторюється день у день. Але мусить бути і якийсь перепочинок від цього. Треба ж і їм посидіти якусь хвилину й погомоніти спокійно. І на Пунну вона часом сердиться через це — ніколи не вибере часини посидіти з нею, ніколи не побалакає. Вона розуміє, що він, певно, трохи соромиться її, удвічі старший за неї. Тож і обходить його тільки робота. А от коли зійдеться з лісниками, тоді його не впізнати — говорить, і сміється, і жартує з ними. Та й не дивно воно: в усьому селі немає іншого такого мисливця, як Пунна! Якщо він не вполює яку звірину, то хто ж тоді і вполює? Тому й прагне кожен лісник прихилити його на свій бік, шукає його дружби. Та й, що не кажи, і йому не варто сваритися з ними, бо ж лісники таки господарі лісу, це їхні волюдіння. Багато хто задрить мисливській вправності й талану Пунни. А з яким задоволенням він злизує кров зі своїх рук, коли інколи вдається вполювати дикого кабана чи навіть пантеру. Злизує ту кров язиком і гордовито позирає на лісників, на односельців. Найбільші чиновники поважають його і без зайвих розмов дають йому таку винагороду, яку він сам назве.

Чандія добре знає чоловікову хоробрість і відвагу — про них у селі ходять легенди. Та все ж вона сама перш за все жінка, яка потребує любові й ласки. Жінка, яка може забути і голюд, і спрагу задля хоч одного лагідного слова, задля хоч однієї ознаки любові. Вона, здається, все життя слухала б усілякі любовні історії і ніколи вони не надокучили б їй. Її не обходять тут ні майновий стан, ні вікова різниця. Та чоловікові хіба до цього? Йому до такого байдуже. От хоч би й Пунна: та він же скоріше машина, аніж людина!...

— Джантарі...

— Що?

— Пити хочу.

— Он же неподалік струмок? Збігай напийся...

— Сама? — насупилася Чандія. — Он ти який!

На очах її зблискують сльози, і Джантарі не витримує, підбігає до неї і бере за руку.

— Та ти що, розсердилася? — допитується він. — Ну не сердься, я зараз сам поведу і напою тебе...

І обоє враз вибухають веселим сміхом.

Біля струмка Чандія напилася води, хоч скільки тієї води вона випила, то вже інша мова. Потім вмилася лице і вмостилася просто на піску. Поруч опустився Джантарі.

— Щось я трохи стомилася, Джантарі, — промовила Чандія. — Відпочиньмо трішки.

Джантарі мовчав, не зводячі з неї очей. Чандія випросталася на піску, поклавши голову йому на коліна. Сонце вже піднялося досить високо, висіло майже

над головою, і його пекуче проміння впивалося в тіло Чандії розжареними стрілами. Проте вона наче й не помічала того. А Джантарі раптом провів рукою по її волоссі й озвався:

— Сьогодні батько знову подався на полювання.

— Ото дивина! — невдоволено скривився Чандія. — Наче перший раз.

— Дивина не дивина, але сьогодні лісники хочуть вполувати ту тигрицю, яка за останні чотири місяці з'їла вісьмох. Хочуть порішити її і зняти з неї шкуру. Не варто б батькові йти з ними...

— Он що... — Чандія заплющила очі, і Джантарі зрозумів: вона сердиться на Пунну, його батька.

— Але ти не переживай даремно, — заспокоїв він її. — Я ж твій товариш.

Чандія зненацька підхопилася і закинула руки юнакові на шию, загойдалася взад-вперед, наче гойдалка. А той лише сторопіло дивився на неї.

— Хороший ти мій Джантарі, на тебе моя єдина надія!

— Можеш на мене поклатися, мамо! Можеш! — запевнив він її.

— Я вірю тобі, любий Джантарі. Але не кажи на мене "мамо", бо це слово якось аж ріже вухо. Тоді мені здається, ніби я вже зовсім стара, що скоро вже й по мені, що моїй душі доведеться долати ріку смерті Вайтаріні. І так тяжко стає на душі...

Джантарі трохи відхилився назад:

— Я щось не те сказав? Але ж це правда, що ти мати мені! Мати, яку я знайшов після такого довгого чекання. І я тебе невимовно люблю. Та якщо тобі не до вподоби вважати мене сином, то вважай мене, ким сама хочеш. Вважай товаришем, другом...

Вони підвелися й рушили в долину, куди стікав струмок: тут з одного боку темніло глибоке провалля, а з іншого — височіли круті скелі; щоб видертися на них, треба було мати міцні ноги, бо один необережний рух і тоді край — каменем полетиш униз. Отак і життя — й воно має свою крутизну...

А потім група мисливців підійшла до їхньої оселі і кинула важку тушу вбитої тигриці. Вона непорушно лежала на землі, і пащека її була ошкірена, виказуючи червоні від крові ікла. Очі були відкриті, застигли. Її роззявлена паща й викочені осклілі очі наче силкувалися виплонути назовні саме ім'я "Пунна", бо це Пунна не побоявся її страхітливих ікол. Коли поранена тигриця зненацька кинулася на лісника, всі наче закам'яніли; та й сам лісник розгубився. І якби в цю вирішальну мить не нагодився Пунна, не бути б лісникові живому. Пунна щосили вчепився тигриці у шию і після довгої боротьби таки встромив їй у горло отруєну стрілу, яка й довершила роботу.

Чандія неабияк тішилася такою рідкісною здобиччю, Джантарі нахилився і руками мацав тигрицю, не приховуючи свого захвату. Але що це? Чому мисливський гурт такий невеселий? Чому всі мовчать, не видно посмішок, не чути веселих, збуджений розмов? Джантарі кинувся до одного з мисливців. І якраз тоді принесли й опустили на землю ноші, накриті шматиною. Чандія непорозуміло дивилася на них, а Джантарі ступив кілька кроків, поглянути, хто там. Коли шматину відгорнули, вони побачили на ношах заюшеного Пунну. Чандія з розпачливим зойком кинулася до нього, але один із мисливців перехопив її і відвів у бік. Голосіня Чандії гострим ножем краяло серце кожного. А Джантарі наче застиг, вгупившись поглядом у батька. Сліз на його очах не було, вони наче враз висохли від безмежного горя. А лісник якийсь час стояв поруч, а тоді подав мисливцям знак розходитись.

Тіло Пунни було пошматоване пазурами тигриці-людоджерки. Лісник звів фотоапарат: клац! клац! Зробив кілька знімків і повільно пішов геть.

Доки ж Чандія могла лити сльози та голосити! Бо хто владен над смертю, хто повернув мертвого до життя? Людина приходить на цей світ і відходить. Бо якщо подумати, то й людське тіло — прах.

Сумно загримотів поховальний барабан, до оселі Пунни зійшлося всьє село. На околиці загиблого Пунну поклали на стос дров і здійснили останній обряд. Джантарі своїми руками запалив погребальне багаття, як і годиться синові. Того, кого він любив більше за своє життя, він тепер мусив власноручно перетворювати на попіл, на купку золи.

Потім зійшла ніч, огорнула покривалом усе довкола. Але Чандія не могла ступити очей — сон до неї не йшов. Як і до Джантарі. Єдиної опори обох тепер не стало, вони лишилися самі.

— А я ж йому казала, що він так колись знайде свою смерть під хижими пазурами, — тихо, наче сама до себе, промовила Чандія.

Джантарі нічого не відповів на те. Так у гнітючій мовчанці і минала година за годиною. Неспокій, тривога Чандії наростали. І вона знову не витримала, жалібно мовила:

— Тут мені страшно самій...

— То йди до мене, — покликав її Джантарі.

Вона підвелася зі свого ліжка й пішла на веранду, до нього. А він і собі підвівся і рушив надвір, схвильовано заходив.

— Довго ти там ходитимеш?

Джантарі поглянув на небо — вже за опівніч. Повільно зайшов і сів біля Чандії. А її било дрібним дрозом. Джантарі провів рукою по її голові, і Чандія не витримала: рвучко припала до його грудей і розпачливо захлипала, немов хтось жорстоко позбавив її останньої надії і опори:

— Що ж тепер буде зі мною, Джантарі?

Навіть у тому безмежному горі, яке огорнуло його своїм чорним покривалом, Джантарі затопило досі незнане почуття. Кожна часточка його, кожна жилочка сповнилася дивним тремтінням. Ще ніколи досі лагідний дотик Чандії не бентежив його так, як зараз. І, неспроможний встояти перед цим напливом раптових почуттів, він схопив заплакану й беззахисну Чандію в обійми й міцно пригорнув до себе. І відразу ж відслонив. А вона не зводила з нього застиглих, очікувальних очей. У такому сум'ятті їх обох і минула ніч. А коли надворі засіріло й повіяв сріжний вранішній вітерець, Джантарі підвівся й повільно подався до струмка.

А час плинув, змахуючи своїми крильми. Настав десятий день після смерті Пунни і годилося, щоб і на небі душа небіжчика знайшла спокій, упокоїлась. Тож Джантарі й Чандія влаштували для односельців поминальну учту, пригостили їх рисовою горілкою. А тоді почалися співи й танці. Бо де ви бачили, щоб хтось був здатен до кінця перейнятись чужим горем! Усі до самозабуття віддавалися тим танцям і співам, немов зібралися тут відзначити якусь напрочуд радісну подію. А Джантарі ледь міг відірвати обважнілі, наче ватяні, ноги від землі. Якийсь час і собі потушчав з іншими. Але душу сповнювала дедалі більша і нестерпніша порожнеча. Не витримавши, він вийшов із людського гурту, щоб побути на самоті. На самоті із своїм горем і думками.

Десь під опівніч учта скінчилася і люди порозходилися по своїх оселях. А для них обох і ця ніч, як і попередні, була моторошною і тривожною. Але Чандія, як не дивно, відразу заснула, щойно заплющила очі. І відразу прийшов сон. Ніби до неї підійшов сам Пунна і почав лагідно гладити по голові рукою, співчутливо кажучи:

— Бідолашна ти моя подруженько, як же ти тепер самотою звичуєш свій вік? Он поглянь на мого Джантарі, він же моя подоба, моя кровинка...

— То й що?

— А чому б вам...

Але Чандія так і не розчула, що хотів їй сказати Пунна: щось надворі перебило їй сон. Вона підвелася і вийшла з хати. Огледілася довкола. Певно, десь поблизу крутилася пантера. Чандія не на жарт розсердилася на неї: от же ж клята тварюка, такого сну не дала їй додивитися! Знайшла коли рикати!

А на веранді перевертався з боку на бік, не в змозі заснути, Джантарі. Чандія була вся в полоні свого сну. Мабуть, правду казав Пунна...

І сама не помітила, як опинилася коло Джантарі. Поклала руку йому на чоло.

— Доки ж ми отак метатимемося, Джантарі? — тихо спитала. — Адже він уже ніколи не вернеться, назавжди пішов.

— Атож. — Він поклав свою руку на її так обережно, що Чандії здалося, ніби він кладе її на гостре, відточене лезо кинджала.

— Постели собі і лягай поруч.

— Та ні, — мовила вона. — Я шойно бачила сон. Ніби Пунна прийшов до мене і каже... Доки, мовляв, ви себе обоє отак...

Наче свистюча стріла прилетіла звідкись і втрапила Джантарі в груди. Він звів на неї збожаний погляд: навіть у цій темряві було видно, як очі її блищать. Наче їх затоплювала повільно сліз.

— Справді, Джантарі, я не вигадую. Ти ж сам казав, що віриш мені, щоб я покладалася на тебе... Казав ти так чи ні?

Джантарі дивився на неї некліпним поглядом і мовчав.

— Нікого в мене більше немає, Джантарі! Невже ти хочеш, щоб оцими страхотливими, безсонними ночами в мої обійми приходив привид і терзав мене? А ти, певно, вже й забув, коли я вперше побачила тебе. Коли вперше побачила твою чарівну вроду. Нікого іншого не обдарував своєю ласкою Кальхадев, тільки одного тебе. І твоя врода не минається, Джантарі, ні, не минається. Гострою колочкою застрягла вона в моєму серці, ще відгоді, коли я вперше побачила тебе. І досьогодні той біль не вшухає. Роками триває, тягнеться. Справді, Джантарі...

Джантарі дивився на Чандію і бачив, як блискотять її п'янки, хмільні очі, наче ліхтарики на кукурудзяному полі. І як не намагався, не міг одірвати погляду від тих променистих очей.

Переклад з гінді Степана Наливайка

